

<http://www.economy.am>
<http://www.armef.com>
<http://www.mineconomy.am>
<http://www.gegharkunik.gov.am>

МАРКЕТИНГОВЫЙ АУДИТ КАК СОВРЕМЕННЫЙ ФАКТОР КОНТРОЛЯ

М. Н. ЕРГНЯН

В условиях рыночной экономики маркетинговый аудит становится наиболее важен. Он является периодически проводимым независимым анализом стратегической деятельности организации, при котором раскрываются проблемы и возможности, разрабатывается наилучший вариант конкуренции и маркетинговой деятельности с учетом внутренних и внешних воздействий.

MARKET AUDITING AS A MODERN FUNCTION OF CONTROL

M. N. HERGNYAN

In the market economy, the role of the market auditing is considered highly important. It is an independent regular analysis of the organization's external and internal environment, objectives, strategies, and its overall activities. In the process of auditing the organization's challenges and opportunities are revealed, and a best option of competitive and marketing activities is developed taking into account the external impacts.

ԴՈՒԱՐ-ԴՐԱՍ ՓՈԽԱՐԺԵՔԻ ՏԱՏԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՎՐԱ ԱԶԴՈՂ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Մ. Ն. ՀԵՐԳՆՅԱՆ

Տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

Ն. Հ. ՕՂԱՆՅԱՆ

Գղձ բակալավրի ֆինանսներ բաժնի 3-րդ կուրսի ուսանող

Շուկայական տնտեսության անցման պայմաններում պետության տնտեսական զարգացմանը նպաստում են տնտեսական ինտեգրացումը, արտաքին տնտեսական կապերի խորացումը և այլ երկրների հետ տնտեսության սերտաճումը: Դրանք հատկապես կարևոր են այնպիսի փոքր բաց տնտեսության համար, ինչպիսին Հայաստանի Հանրապետությունն է: Այս համատեքստում տնտեսության գործունեության բնույթը կախված է արտաթույլի փոխարժեքի սահմանման համակարգից: Փոխարժեքն այն տնտեսական ցուցանիշներից է, որը կարևոր գործոն է հանդիսանում տնտեսության արտաքին հատվածի հետ գործառնությունների ժամանակ:

Նշենք, որ մեր տնտեսությունը կախված է արտաքին բնույթի գործոններից, ինչպիսիք են արտասահմանյան տրանսֆերտները և արտաքին առևտուրը: Հատկանշական է, որ Հայաստանի արտաքին առևտրի և տրանսֆերտների զգալի մասն իրականացվում է ԱՄՆ դոլարով, որը նախադրյալ է ստեղծում ոչ միայն դոլարի նկատմամբ փոխանակային կուրսի բարձրացման, այլև դրամաշրջանառության մեջ դոլարի տեսակարար կշռի ավելացման համար: Հայաստանում իրականացվող խոշորածավալ գործարքների զգալի մասի դեպքում արտարժույթը՝ ԱՄՆ դոլարը, գործածվում է և՛ որպես խնայողություն, և՛ փոխանակման միջոց: Սա վկայում է այն մասին, որ դոլարիզացիան գտնվում է բարձր մակարդակի վրա, իսկ գնաճի նպատակով վարվող դրամավարկային քաղաքականությունն առաջադրում է լողացող փոխարժեքի առկայություն: Ընդ որում՝ լողացող փոխարժեքի օգտագործումը հնարավորություն է տալիս լուծելու այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են բնակչության զբաղվածության ապահովումը, գների կայունացումը և այլն: Անշուշտ, փոքր, բաց տնտեսությունում լողացող փոխարժեքի դեպքում խթանող հարկաբյուջետային քաղաքականությունը չի ազդում եկամտի վրա, քանի որ ազգային խնայողության նվազումը որպես հարկաբյուջետային քաղաքականության հետևանք, առաջացնում է արտաքին ներդրումների կրճատում և փոխարժեքի բարձրացում: Արդյունքում փոխարժեքի բարձրացումը կրճատում է զուտ արտահանումը՝ փոխհատուցելով ներքին ապրանքների և ծառայությունների պահանջարկի ընդլայնումը: Հետևաբար փոխարժեքի աճը և զուտ արտահանման անկումը պետք է լինեն այնքան, որ կարողանան լիովին փոխհատուցել հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը: Այս առումով Կենտրոնական բանկը(ԿԲ) փողի առաջարկը կարգավորում է այնպես, որպեսզի ապահովվի փոխարժեքի համապատասխանեցումը հայտարարված կուրսի հետ: Երկրում առկա ճգնաժամային վիճակը հաղթահարելու նպատակով ԿԲ-ն 03.03.2009 թ.-ից անցել է լողացող փոխարժեքի ռեժիմի: ՀՀ դրամի և արտարժույթի փոխանակային կուրսերը ձևավորվում են արտարժույթի շուկայում, առաջարկի և պահանջարկի փոխազդեցության միջոցով: Ընդ որում՝ դրամավարկային քաղաքականության ներգործությունն իրականացվում է ոչ թե տոկոսադրույքի, այլ փոխարժեքի փոփոխման միջոցով: Երբ պետական քաղաքականությունն ուղղված է մաքսերի սահմանման հաշվին ներմուծվող ապրանքների պահանջարկի կիճատմանը, դա հանգեցնում է փոխարժեքի բարձրացման, բայց չի կարող ազդեցություն ունենալ եկամտի վրա:

Հետևաբար, ազատ շուկայում ձևավորված փոխարժեքը կարող է փոփոխվել տարբեր գործոնների ազդեցությամբ: Այս դեպքում դոլարիզացիան պայմանավորված է մակրոտնտեսական և ինստիտուցիոնալ գործոններով: Դոլարիզացիայի վրա ազդող մակրոտնտեսական գործոններն են՝

- տնտեսությունում գնաճի բարձր մակարդակի առկայությունը,
- ազգային արժույթի արժեզրկման ռիսկը:

Ինստիտուցիոնալ գործոններն են՝

- ապրանքների արտահանման ծավալի զիջումը ներմուծմանը,
- տնային տնտեսությունների եկամտի հիմնական մասի ձևավորումը արտարժույթային եկամուտների հաշվին, (տնտեսվարող սուբյեկտները հակված են այդ եկամուտները խնայել արտարժույթով),

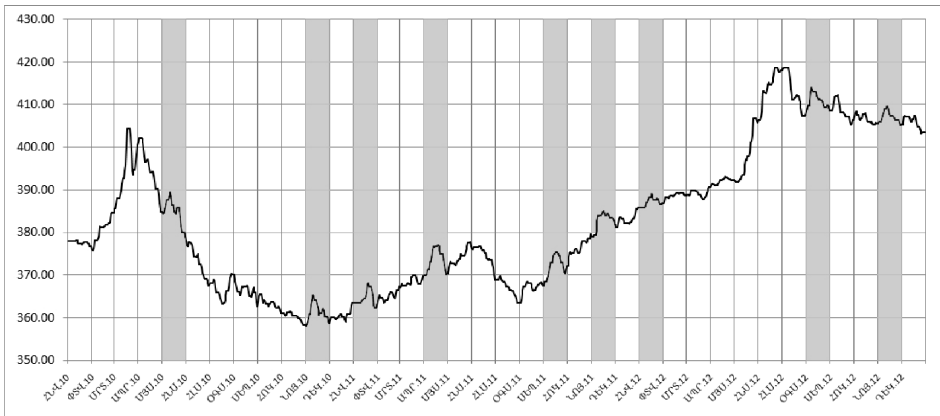
- ֆինանսական շուկայի թերզարգացված լինելը,
- ազատականացված արտարժութային շուկայի առկայությունը:

Կարճաժամկետ հատվածում դոլարի վրա մեծ ազդեցություն ունեցող գործոնը հայկական դրամի առաջարկն է, որը ժամանակի ընթացքում ենթարկվում է պարբերական փոփոխությունների՝ կապված ամենամսյա աշխատավարձերի, կենսաթոշակների ու բնակչության այլ եկամուտների վճարման հետ: Ընդ որում՝ տնային տնտեսությունների կատարած ծախսի հետևանքով փողի շուկայում շրջանառության մեջ գտնվող դրամական զանգվածը հարաբերականորեն աճում է:

Գաղտնիք չէ, որ ստացված դրամական միջոցները բնակչությունը հիմնականում ուղղում է սպառմանը՝ ստեղծելով սպառողական ակտիվության նկատելի աճ: Դա հանգեցնում է ոչ միայն փողի շրջանառության արագության կարճաժամկետ աճի, այլև դրամի առաջարկի մեծացման: Ամսվա վերջում, երբ բնակչության կողմից կատարված են բոլոր գումմները, վճարված են բոլոր պարտավորությունները պետության հանդեպ, տնտեսությունը կարծես վերադառնում է իր ելակետային մակարդակին: Այսպիսով, տնային տնտեսությունների և ձեռնարկությունների ամենամսյա տնտեսական ակտիվությունը ներգործում է փոխարժեքի փոփոխությունների վրա, որը կարելի է արտացոլել գծապատկեր 1-ի միջոցով:

Գծապատկերից երևում է, որ ստվերագծված ամիսներին փոխարժեքն ամսվա առաջին օրերին աճել է և, որպես կանոն, բարձրակետին հասել ամսվա կեսերին, այնուհետև նվազել է մինչև ելակետային մակարդակը: Նշենք, որ փոխարժեքի վրա մեծ ազդեցություն են ունենում սեզոնային տատանումները: Մեր երկրում տնտեսական տատանումները կապված են սեզոնային փոփոխությունների հետ: Սովորաբար արտագնա աշխատանքի մեկնած քաղաքացիները, արտերկրում կատարելով սեզոնային աշխատանք, որպես աշխատանքի դիմաց տրված վարձատրություն՝ իրենց եկամուտը ստանում են արտարժույթով (հիմնականում ԱՄՆ դոլար): Տարվա վերջին վերադառնալով Հայաստան՝ իրենց դրամական միջոցներով փողի շուկայում նրանք մեծացնում են դոլարի առաջարկը: Իսկ տարեվերջին բնակչության եկամուտների ավելացմամբ և ամանորյա տոնական գումմներով պայմանավորված՝ աճում է սպառումը: Հետևաբար, սպառման աճը ենթադրում է նաև ներմուծման ծավալների աճ, որն իր հերթին առաջացնում է արտարժույթի նկատմամբ հավելյալ պահանջարկ: Արդյունքում նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին դոլար-դրամ փոխարժեքը ձևավորվում է վերը նշված գործոնների ազդեցությամբ՝ պայմանավորված արտերկրից ստացված տրանսֆերտների աճով:

Դոլար-դրամ փոխարժեքը (օրական) 2011-2012թթ.-ին¹

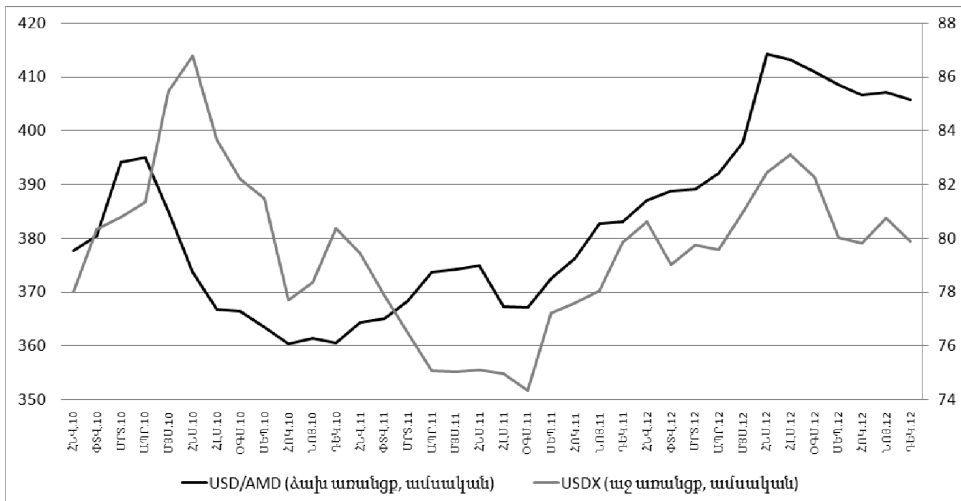
Նշենք, որ փոխարժեքի վրա մեծ ազդեցություն ունեն նաև արտարժույթի միջազգային շուկայում տեղի ունեցող փոփոխությունները: Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ ԱՄՆ դոլարի փոխանակային կուրսի տատանումներն իրենց արտացոլում են գտնում արտարժույթի շուկայում: Նկատի ունենք այն հանգամանքը, որ դոլարի փոխարժեքի տատանումները հաճախ ճշգրտվում են դրամի և այլ արժույթի կուրսով, և միշտ չէ, որ միջազգային հարթակներում փոխանակային կուրսերի տատանումները չեն ազդում դոլար-դրամ փոխարժեքի վրա: Այդ պատճառով որպես ԱՄՆ դոլարի փոխարժեքի համալիր ցուցանիշ՝ դիտարկել ենք Ամերիկյան դոլարի ինդեքսը (U.S. Dollar Index, USDX): ԱՄՆ դոլարի ինդեքսն արտահայտում է դոլարի արժեքը ԱՄՆ-ի վեց խոշոր առևտրային գործընկեր երկրների՝ Եվրագոտու, Ճապոնիայի, Մեծ Բրիտանիայի, Կանադայի, Շվեդիայի և Շվեյցարիայի արժույթների նկատմամբ և հաշվարկվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\text{USDX} = 50.14348112 \times \text{EUR/USD}^{-0.576} \times \text{USD/JPY}^{0.136} \times \text{GBP/USD}^{-0.119} \times \text{USD/CAD}^{0.091} \times \text{USD/SEK}^{0.042} \times \text{USD/CHF}^{0.036}$$

Գծապատկեր 2-ում ներկայացված տվյալները վկայում են, որ վերջին երեք տարիների ընթացքում միջազգային շուկայում ԱՄՆ դոլարի արժեզրկումն ուղեկցվել է դրամի արժեզրկմամբ, իսկ արժևորումը՝ ՀՀ դրամի արժևորմամբ: Անշուշտ, ամբողջ աշխարհում փոխանակային կուրսերի վրա իրենց ազդեցությունն ունեն նաև քաղաքական գործոնները: Ցանկացած քաղաքական իրադարձություն կարող է փոխել հետագա տնտեսական իրավիճակի վերաբերյալ տնտեսական գործակալների սպասումները:

¹ Ներկայացված գծապատկերում որպես հիմք՝ ընդունել ենք փոխարժեքի վերաբերյալ ՀՀ Կենտրոնական բանկի պաշտոնական տվյալները:

Դոլար-դրամ փոխարժեքը և ԱՄՆ դոլարի ինդեքսը 2010-2012թթ.-ին²

Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ 2012թ.-ի ՀՀ Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ ՀՀ դրամը սկսել էր արժեզրկվել դեռևս նախընտրական ժամանակաշրջանում, իսկ ընտրություններից անմիջապես հետո՝ երկու ամսվա ընթացքում, այն արժեզրկվել է ևս 6.5%-ով:

Ժամանակակից տնտեսագիտության մեջ փոխարժեքի վերաբերյալ տեսություններում կարևորվում են «Գնողունակության համարժեքության» (Purchasing Power Parity) և «Տոկոսադրույքների համարժեքության» (Interest Rate Parity) տեսությունները: Բաց տնտեսություն ունեցող երկրների արժույթային փոխանակային կուրսն ըստ գնողունակության համարժեքության օրենքի սահմանվում է այն հարաբերակցությամբ, որ փոխադարձաբար հնարավոր լինի գնել նույն քանակությամբ ապրանքներ երկու երկրներում: Այս օրենքը չի տարածվում ծառայությունների բնագավառում, քանի որ դրանք ավելի թանկ արժեն, քան թույլ զարգացած երկրներում: Համարժեքային գնողունակության օրենքի պահպանումն անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներում ունի այնպիսի առանձնահատկություններ՝ պայմանավորված արտաքին տնտեսական կապերի բնույթի և արտաքին առևտրի հնարավորությունների օգտագործման հետ: Իսկ տոկոսադրույքների համարժեքության տեսության համաձայն՝ հավասար պետք է լինեն նաև երկու երկրների իրական տոկոսադրույքները: Այս տեսությունները վկայում են, որ անվանական փոխարժեքը երկարաժամկետ հատվածում որոշվում է երկու երկրներում գնաճի տեմպի տարբերությամբ: Հետևաբար, երկու արժույթների փոխանակային կուրսը կախված է գնաճի տեմպից և որոշվում է հետևյալ բանաձևով՝

$$\frac{F-E}{E} = \pi_{ՀՀ} - \pi_{ԱՄՆ},$$

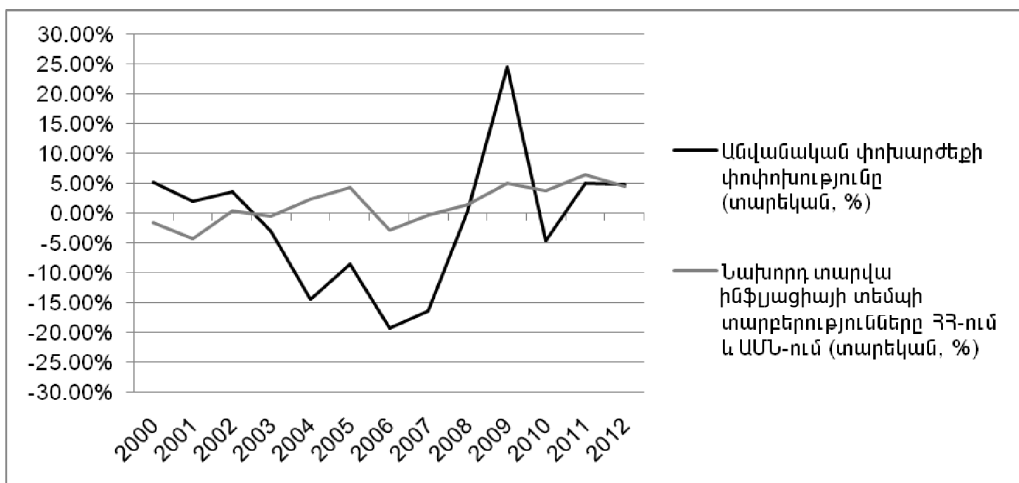
² ԱՄՆ դոլարի ինդեքսի վերաբերյալ տվյալներն ըստ Wall Street Journal-ի:

որտեղ՝ F-ը կանխատեսելի փոխանակային կուրսն է,
E-ն առկա փոխանակային կուրսն է,
 $\pi_{\text{ՀՀ}}$ -ը ինֆլացիայի տեմպն է ՀՀ-ում,
 $\pi_{\text{ԱՄՆ}}$ -ն՝ ինֆլացիայի տեմպը ԱՄՆ-ում:

Հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ 2000-2012թթ-ին Հայաստանի Հանրապետությունում և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում առկա ինֆլացիայի տեմպը դոլար-դրամ փոխարժեքի վրա ազդում է շուրջ մեկ տարի անց: Դիտարկումները վկայում են, որ այն տարիներին, երբ ՀՀ-ում ինֆլացիայի տեմպը բարձր է եղել, քան ԱՄՆ-ում, որպես կանոն, հաջորդ տարում արձանագրվել է փոխարժեքի աճ: Իսկ այն տարիներին, որոնք ԱՄՆ-ում բնութագրվել են ավելի բարձր ինֆլացիայով, քան ՀՀ-ում, հաջորդող տարում տեղի է ունեցել փոխարժեքի անկում: Փոխարժեքի և ինֆլացիայի տեմպի միջև առկա կապը ներկայացված է գծապատկեր 3-ում:

Գծապատկեր 3

Դոլար-դրամ փոխարժեքի տատանումների ու ինֆլացիայի տեմպի բնութագիրը
ՀՀ-ում և ԱՄՆ-ում 2000-2012թթ-ին³

Կատարված վերլուծությունների արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացությունների.

- կարճաժամկետ հատվածում (ամսական կտրվածքով) փոխարժեքի վրա ազդող գործոնները դրամի առաջարկի փոփոխություններն են, որոնք առաջանում են տնտեսական ակտիվության կարճաժամկետ հարաբերական տատանումների պատճառով,
- միջնաժամկետ հատվածում փոխանակային կուրսի տատանումների հիմքում ընկած են արտարժույթի միջազգային շուկաներից եկող ազդակները,
- երկարաժամկետ հատվածում փոխարժեքի վրա ազդող հիմնական գոր-

³ ՀՀ-ում և ԱՄՆ-ում ինֆլացիայի տեմպի ցուցանիշներն ըստ Համաշխարհային բանկի:

ծոններ են ներտնտեսական և միջազգային բնույթի գործոնները (սեզոնային և քաղաքական):

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. **Ղուչյան Յ. Բ.**, Մակրոտնտեսական կարգավորում, ԵՐՊՏԻ, Երևան, Տնտեսագետ, 2005:
2. **Մենքյու Ն. Գրեգորի**, Մակրոէկոնոմիկա, «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան, 1997:
3. **Մելիքին Մ., Հաստեղ Ս.**, Միջազգային տնտեսագիտություն, Երևան, 1999:
4. **Грегори Н. Мэнкью**, Макроэкономика: Изд. Моск. ун., 1994.
5. **Кемпвелл Р., Макконнелл, Стенли А., Брю**, Экономика.-М.: Республика, 1992 (в двух томах).
6. **Медведев О. Е.** Современная экономика.- Ростов-на-Дону: 1996.
7. **Самуэльсон П.** Экономика.- М.: Прогресс, 1992 (в двух томах).
8. **Фишер и др.** Экономика.- М.: 1993.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՀԱՄԱՑԱՆՑԱՅԻՆ ԿԱՅՔԵՐ

<http://www.cba.am>
<http://www.wsj.com>
<http://www.worldbank.org>

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КОЛЕБАНИЯ ОБМЕННОГО КУРСА ДОЛЛАРА - ДРАМ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

М. Н. ЕРГНЯН
Н. А. ОГАНЯН

В условиях рыночной экономики характер экономической деятельности зависит от системы установления обменного курса валюты. В работе показано, что колебания курса доллара по отношению к драму в РА изменяются под воздействием различных факторов. В процессе анализа пришли к выводу, что особенно во внешних отношениях целесообразно применение плавающего обменного курса, который будет стимулировать не только объем чистого экспорта, но и способствовать стабилизации экономики.

FACTORS AFFECTING DOLLAR-DRAM EXCHANGE RATE FLUCTUATIONS IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

M. N. HERGNYAN
N. H. OHANYAN

In conditions of market economy the nature of economic activity depends on the system of currency exchange rate definition. In this context dollar-dram exchange rate fluctuations in the RA may be changed by the influence of various factors. The analyses showed that the usage of floating exchange rate during the operations with the external sector is appropriate.